

Cavalleria i societat al segle XII. (L'ideal alimentari de la cavalleria en Chrétien de Troyes I), per Gregor Siles

Gregor Siles, historiador.

En una sèrie d'articles explicarem l'ideal alimentari de la cavalleria partint de l'obra de Chrétien de Troyes, escriptor de *romans* a la segona meitat de segle XII i considerat uns dels creadors de la novel·la europea.

L'alimentació com a concepte, més enllà de l'àmbit nutricional, inclou la naturalesa socioeconòmica i cultural que estableix els límits entre el que es pot i no menjar en una societat, les distincions que es donen dins la mateixa societat, com es manipulen els aliments i els rituals de taula (Montanari, 1993). Apropar-nos des de la història ens aporta molta informació de l'època que volem estudiar, i en aquesta sèrie d'articles ho farem de la societat feudal del segle XII.

En un primer article explicarem l'emergència de la cavalleria com a grup social i el paper que ocupa dins la societat del segle XII. En els propers exposarem que és el *roman* i la importància de Chrétien Troyes en la transmissió dels ideals de la noblesa i la cavalleria, i en concret en l'alimentari.

Cavalleria i societat

Chrétien de Troyes va escriure els seus *romans* en la segona meitat de segle XII, al comtat de la Xampanya, una de les entitats feudals més importants del regne de França. En un moment en què s'estan donant unes importants transformacions polítiques i socials que afecten tot Europa, especialment la França septentrional, i que suposaran una profunda alteració en la societat feudal, moment que Marc Bloch (1988) denominarà la segona edat feudal.

Un dels principals canvis que es donen és el del significat de la paraula cavaller, que d'origen s'associava als termes llatins *miles* o *cabalarius* que havien aparegut en l'occident europeu a la fi de segle X, irrupció relacionada amb el procés de feudalització. Els *Miles* eren guerrers privats que combatien a cavall i que formaven part de les tropes vassalles dels poderosos castellans. La seva missió era defensar els interessos de qui depenen i estendre el poder i la fortuna d'aquests agredint altres castellanies. També faran valer els drets banals dels seus senyors sobre els súbdits camperols en forma de tributs i exaccions, actuant així com una eina de coerció i agressió social. Seran l'instrument d'assalt per part dels senyors per apoderar-se dels excedents agrícoles de la pagesia, que han augmentat respecte als segles anteriors, en un moment en què el poder públic està sota mínims i no pot beneficiar-se econòmicament d'aquest creixement. L'expansió de la pagesia venia per una sèrie de factors, com és la millora del clima (l'anomenat òptim climàtic medieval període més calorós), un conjunt d'innovacions tecnològiques, la progressiva disminució de les invasions en el segle X, així com la debilitat del poder públic derivat de la crisi de l'imperi carolingi que permetia una lleugera flexibilitat de moviments a la pagesia.

La procedència dels cavallers no es coneix amb precisió, sembla que no era del tot aristocràtica, encara que alguns sí que podien estar vinculats marginalment amb llinatges nobles, sinó de la capa superior dels camperols formada pels rústics alodials o per professionals de la guerra que a canvi dels seus serveis s'alliberaven de prestacions i pagament de determinades taxes. Això va representar una posició de privilegi que el temps no va fer sinó consolidar.

L'església agredida també per l'assalt feudal i sensible una part de clergat al patiment camperol intenta frenar la violència amb el moviment de la Pau de Déu, assemblees a l'aire lliure davant relíquies dels sants, amb la presència del clergat, la noblesa i els camperols, on es demana aturar la violència dels cavallers.

Quan els serfs del mal es van haver escampat com la mala herba, i els homes perversos van haver assolat les vinyes de el Senyor com les espines i la fusta de bruc ofeguen les collites, els abats, els bisbes i altres homes sants van decidir convocar un concili en què es prohibirien les confiscacions (praeda); el que injustament s'hagués arrabassat a les esglésies se'ls retornaria (...) El concili es va celebrar al monestir de Charroux, i una multitud va viatjar des de Poitou, des del Llemosí i des de regions circumdants. Aquí van traslladar els cossos de gran nombre de sants perquè la seva presència infongués força als piadosos i alleugés les amenaces del 'maligne. Commoguda com creiem per la presència dels sants, la voluntat divina il·luminarà als assistents el concili amb els seus freqüents miracles (de Pere Damià *Vita Beati Romualdi* segle XI, traducció pròpia al català del fragment en a Moore, 2016).

L'església i en particular l'abadia de Cluny a la Borgonya que ha estat definida com a laboratori ideològic del feudalisme, va ser decisiva en la reformulació del concepte de cavalleria i dels seus ideals per dotar-la de prestigi social. L'aportació cluniacenca comença a donar-se en ja en la segona meitat del segle X en *la vida de Geraud d'Aurillac* escrita per l'abat Odó, on es preconitza la mutació del guerrer en cavaller que branda les armes en defensa de causes justes determinades pels mateixos monjos: la protecció dels pobres, de les esglésies, i molt aviat la guerra santa (Bois, 2000).

La violència quedava moralitzada per part de l'església i es reconeixia l'existència d'un orde militar que incloïa tant els antics nobles com els nous *milites*. Els *milites* van quedar ennoblits moralment abans de ser-ho jurídicament (Bonnasie, 1984). Aquesta moral va trobar la seva major expressió en les croades i en les ordes de monjos guerrers, dotant a la cavalleria d'una àuria social i militar, sent adoptat el concepte cavaller per les classes elevades. Al segle XII la cavalleria deixarà de posseir un significat funcional per referir-se a una casta tancada a la qual únicament es podia accedir mitjançant un ritu d'iniciació en què un padrí convertia en cavaller a un aspirant. A més es constituïa com una casta hereditària, que alhora assimilava a aquesta institució al senyor amb el vassall. Aquesta assimilació de noblesa i cavalleria és producte dels canvis de segle XII, l'economia monetària s'estén i el senyor pot comprar guerrers mercenaris i no necessita la relació ajuda militar a canvi de cessió de terres, exempció de pagaments, o acollint el vassall en a casa seva, trencant-se l'assimilació guerrer a cavall amb cavaller. En les novel·les de Chrétien Troyes els cavallers són sempre d'origen nobiliari, Perceval en el conte del Grial és l'únic d'origen humil però descendent d'un llinatge noble vingut a menys.

Els cavallers tracten de diferenciar-se socialment de les classes inferiors per augmentar el seu estatus. A la segona meitat de segle XII la pagesia pateix una degradació que es manifesta en el terme vilà sent utilitzat com a sinònim de vicis i defectes, oposat a el de cavaller que mostra totes les virtuts . Aquesta diferenciació afectarà en tots els aspectes de la vida social i també es reflectirà en l'alimentació. En l'assalt dels poders laics sobre les comunitats rurals en els segles X-XI un element del paisatge que arrabassaran a la pagesia van ser els d'ús comunal, és a dir boscos i pastures així com els drets d'explotació de terres incultes. El bosc amb l'expansió demogràfica i el creixement urbà que deriva s'havia convertit en proveïdor de fusta, matèria primera fonamental per a la construcció, i el control podia aportar un considerable benefici econòmic. A més el bosc era també el lloc de futures rompudes camperoles, el que és igual a futures rendes per explotació de la terra. Al segle XII, tot i les resistències camperoles els boscos estan en possessió de la noblesa i en aquest queda exclòs l'accés a la pagesia. Per Montanari (1993) aquest fet va ser essencial en la història de l'alimentació, donant lloc a una divisió qualitativa del règim alimentari d'acord amb les classes socials. Una divisió que ja existia però que s'accentuarà en l'aspecte qualitatiu. L'alimentació de les classes inferiors es basarà en menjar d'origen vegetal, cereals i verdura, mentre el consum de carn, especialment la caça i carn fresca que s'obté de bosc, seran un privilegi i simbolitzaran una posició social elevada.

El bosc que fins al segle XI continuava dominant el paisatge europeu, influïa en les formes de vida i creences així com en l'economia, ja que gran part d'ella es basava encara en la caça i la recol·lecció, a més era el lloc de pastura de cavalls, ovelles i cabres. El bosc en l'imaginari medieval estava relacionat amb el salvatge, el desconegut, habitat per éssers sobrenaturals que apareixen sovint en els *romans*, en una sacralitat pagana que el cristianisme va ser incapaç d'abolir. El mateix cristianisme continuarà

atribuint al bosc un caràcter sagrat, on en els seus clars s'instal·laren ordes monàstics en segle XII com els cartoixans i cistercencs, així com eremites com el que viu en el clar del bosc al Yvain de Chrétien Troyes.

L'expansió agrícola medieval i l'aparició d'una certa mobilitat econòmica provocada pels excedents de vegades genera desequilibris que van acompanyats de crisis de subsistència. Apareix la fam i la manera de combatre-la va ser llaurant nous camps, però al segle XII aquestes crisis han desaparegut. L'extensió dels cultius havia trencat l'equilibri que existia en l'economia rural entre agricultura i ramaderia en benefici del primer, i els cereals es convertiran en la base alimentària de la majoria de la població europea.

Aquest és el panorama econòmic i social en què va viure Chrétien de Troyes a la segona meitat de segle XII, moment en el qual desenvoluparà la seva obra i la que tractarem en un proper article.

Referències

Bloch, M. (1988). *La sociedad feudal*. Madrid: Akal

Bois, G. (2000). *La revolución del año 1.000*. Barcelona: Crítica.

Bonnasie, P. (1984). *Vocabulario básico de la historia medieval*, Barcelona: Crítica.

Moore, R.I (2016). *La primera revolución europea 970-1215*. Barcelona: Crítica.

Montanari, M. (1993). *El hambre y la abundancia: Historia y cultura de la alimentación en Europa*. Barcelona: Crítica.